

ZELFBEELD EN IDENTITEITSONTWIKKELING BIJ HOOGBEGAAFDE JONGEREN

Wat zegt de literatuur hierover?

Het zelfbeeld kan omschreven worden als het beeld dat iemand heeft over de kwaliteiten van zijn of haar vaardigheden, karaktereigenschappen en gedrag (Rinn, Mendaglio, Rudasill, & McQueen, 2010). Dit wordt met name gevormd door ervaringen met en interpretaties van zijn of haar omgeving (Marsh & Hattie, 1996, p. 58). Ook het vergelijken van eigen vaardigheden ten opzichte van die van anderen beïnvloed het zelfbeeld van mensen (Zeidner & Shani-Zinovich, 2015).

De definitie van identiteitsontwikkeling is nog complexer dan het vormen van een eigen identiteit. Zelfs de grondlegger van de theorie rondom identiteitsontwikkeling, Erik Ericson, durfde zich niet te wagen aan een absolute definitie (Mahoney, 1998). Hij zag de identiteitsontwikkeling meer als een onbewust proces waarin je als mens kunt voelen dat 'je niet jezelf kunt zijn' of iets (beroep, activiteit, bepaalde relatie, etcetera) niet bij je past. Waar het in de identiteitsontwikkeling om gaat is de vraag: 'Wie ben ik?'. Dit omvat verschillende aspecten die, bewust en onbewust, te maken hebben met het beeld dat iemand heeft over zichzelf. De identiteitsontwikkeling behelst het proces om hier achter te komen via reflectie en observatie. Dit is geen statisch geheel, maar kan veranderen gedurende het leven (Mahoney, 1998).

De wijze waarop iemand naar zichzelf kijkt beïnvloed keuzes in het leven. Daarnaast is een positief zelfbeeld van belang om meerdere redenen. Ten eerste is een laag of negatief zelfbeeld geassocieerd met veel internaliserende en emotionele problematieken zoals depressie (Van Dijk et al., 2014), maar ook moeite met schools presteren (Plucker & Stocking, 2001). Een positief zelfbeeld heeft een positief effect op sociale relaties, schools functioneren, algemeen welbevinden, doorzettingsvermogen en zelfregulerende vaardigheden (Trzesniewski, Donnellan, & Robins, 2003).

Er is reeds veel onderzoek gedaan naar verschillen in zelfbeeld tussen hoogbegaafde en niet hoogbegaafde jongeren, echter zijn de resultaten uit deze onderzoeken niet eenduidig (Litster & Roberts, 2011a). Uit onderzoek komt onder andere naar voren dat hoogbegaafde jongeren veelal hoger scoren op het gebied van schoolvaardigheden en gedragshouding en met name hoogbegaafde meisjes iets lager op de gebieden fysieke verschijning en sportieve vaardigheden (Litster & Roberts, 2011b).

Er zijn een aantal belangrijke aspecten bij de zelfbeeld- en identiteitsontwikkeling van hoogbegaafde jongeren. De wijze waarop iemand naar zichzelf kijkt staat onder invloed van hoe anderen op de hoogbegaafde jongere reageren, de sociale groep met wie ze omgaan en de sociale status (Ganesh, Margolis, & Sandlin, 2014). De wens om 'erbij te horen' en verbinding met anderen kan soms als een uitdaging voelen door hun hoge alertheid en bewustzijn waardoor ze snel aanvoelen hoe anderen over ze denken (Luus & Watters, 2012). Daarnaast kan stereotypering, of de verwachting van stereotypering, invloed hebben op hoe hoogbegaafde jongeren naar zichzelf kijken of de wijze waarop ze denken dat andere mensen naar hen kijken (Ganesh et al., 2014). Veel hoogbegaafde jongeren vinden het lastig om er openlijk voor uit te komen dat ze hoogbegaafd zijn, omdat ze het gevoel hebben dat het van invloed kan zijn op hoe anderen naar ze kijken. Ze voelen hierdoor soms de noodzaak om de wijze van interactie en zienswijze van anderen te beïnvloeden door zich een aantal manieren van presenteren aan te nemen (Luus & Watters, 2012).

Voor hoogbegaafde jongeren is het ontwikkelen van een positief zelfbeeld soms extra lastig omdat het spiegelen aan ontwikkelingsgelijken minder aan de orde is, waardoor zij zich veel moeten aanpassen en zij last kunnen hebben van zowel eigen verwachten als verwachtingen vanuit de omgeving door hun hoogbegaafdheid (Ganesh et al., 2014; Rinn, Reynolds, & McQueen, 2011).

Het proces van het ontwikkelen van een eigen identiteit kan voor hoogbegaafde jongeren ingewikkeld zijn omdat zij zich 'anders' kunnen voelen dan hun leeftijdsgenoten (Swiatek, 2001). Dat stelt ze voor de keuze: Pas ik mij aan of blijf ik dicht bij mezelf en accepteer ik dat ik mij misschien anders voel dan

leeftijdsgenoten (wat kan leiden tot eenzaamheidsgevoelens)? Deze tweestrijd kan op zijn beurt weer leiden tot zelfbeeldproblemen. Onze samenleving vraagt om conformisme. Een hoogbegaafde jongeren die zich conformeert kan zijn begaafdheid soms verbergen en ontwikkelt hierbij een alternatieve identiteit die mogelijk makkelijker sociaal geaccepteerd wordt. Wanneer deze identiteit inderdaad leidt tot sociale acceptatie is het voor de hoogbegaafde jongeren moeilijk om dit 'masker' weer af te zetten (Gross, 1998). Je kunnen aanpassen aan je omgeving is uiteraard een handige kwaliteit. Uit onderzoek komt dat hoogbegaafde jongeren in ieder geval zich minimaal net zo goed kunnen aanpassen op sociaal gebied dan hun niet-hoogbegaafde leeftijdsgenoten (Košir, Horvat, Aram, & Jurinec, 2016). Echter moeten hoogbegaafde kinderen deze vaardigheid wel vaker inzetten dan hun niet-hoogbegaafde leeftijdsgenoten en het is belangrijk dat er een gezonde balans blijft bestaan op het vlak van 'jezelf blijven versus 'je aanpassen'. Door je continu aan te passen kun je vervreemden van jezelf. Steeds aanpassen betekent je anders voor doen dan je werkelijk bent of dan hoe je je werkelijk voelt. Hiervoor moet je steeds nauwlettend je omgeving in de gaten houden. Is wat ik doe wel wat 'hoort'? Doe ik wel het juiste om ertussen te passen, om aardig gevonden te worden? Het kind dat zich aanpast, heeft steeds informatie van de omgeving nodig om te weten hoe hij/zij moet functioneren in de niet-eigen belevingswereld. Hierdoor kan hun eigen ontwikkeling stil komen te staan en het doet het zelfbeeld en de identiteitsontwikkeling geen goed.

De adolescentie is een cruciale fase in de zelfbeeld en identiteitsontwikkeling omdat deze in de periode naar volwassenheid meer 'geworteld', meer abstract en meer gedifferentieerd raakt (Plucker & Stocking, 2001; Rinn et al., 2010). Het is belangrijk om in ogenschouw te nemen dat de puberteit bij uitstek een tijdsperiode is waarbij de oriëntatie van jongeren veel ligt op onafhankelijkheid, autonomie en de omgang met peers. Sociaal geaccepteerd worden is een belangrijk onderwerp in de adolescentiefase. Dit kan ingewikkelder zijn voor hoogbegaafde jongeren omdat er weinig leeftijdsgenoten kunnen zijn die dezelfde interesses delen of dezelfde drijfveren hebben (Neihart, 2002). Om te groeien in je identiteitsontwikkeling is het belangrijk dat jongeren kunnen 'oefenen' met verschillend gedrag en verschillende keuzes. Ook groeien ze door feedback en het voelen wat het best past bij ze. Wanneer een hoogbegaafde jongeren zichzelf veel moet aanpassen zal dit de groei in de identiteitsontwikkeling kunnen remmen omdat ze voelen dat de identiteit die ze aannemen niet echt bij ze past (dit wordt in de literatuur ook wel de forced choice dilemma genoemd; óf je past je aan en voelt je sociaal geaccepteerd, maar wellicht niet helemaal 'jezelf' óf je kiest je eigen pad met het risico tot minder sociale acceptatie wat in de puberteit juist zo'n belangrijk element is). Door een intense belevingswereld, een hoge gevoeligheid voor feedback, verwachtingen en sociale signalen (Peterson, 2012) kan dit wellicht nog meer aan de orde zijn.

Wat betekent dit voor onze begeleiding van de jongeren binnen het ECHT?

Hoogbegaafde jongeren met een laag zelfbeeld moeten leren te vertrouwen op zichzelf en zich niet constant te richten op de omgeving. Hiervoor is zelfkennis belangrijk. Je eigen sterke en ook zwakkere kanten onder ogen zien helpt om je eigen weg te kiezen. En bij eigen gekozen doelen om je te ontwikkelen is het niet erg wanneer dit gepaard gaat met vallen en opstaan. Hierdoor léér je namelijk! Binnen het ECHT zoeken we binnen de psycho-educatie en begeleidingsgesprekken samen met de jongere naar inzicht omtrent zichzelf (waar liggen mijn sterke kanten? Waar mijn meer kwetsbare kanten? Hoe kan ik deze kennis gebruiken om mij te ontwikkelen?). Wij gaan veelvuldig met de jongeren, ouders en scholen van herkomst in gesprek omtrent de weg die de jongeren in wil slaan om hun doelstellingen te behalen. We stimuleren de jongeren bewust om te experimenteren met alternatieve aanpakstrategieën omtrent het omgaan met lastige situaties.

Jongeren kunnen zichzelf binnen het ECHT ontwikkelen op hun eigen wijze! Iedere jongere krijgt een ander onderwijs- en begeleidingsplan, afgestemd op doelen en sterkere en zwakkere kanten van de jongere. Hierdoor past het systeem zich aan aan de jongere in plaats van andersom. Van daaruit kijken we samen met de jongere wat nodig is om weer te kunnen functioneren in een schoolsysteem en werken we daar gericht naar toe.

Expertisecentrum Hoogbegaafdheid en Talentontwikkeling Gooi en Vechtstreek

Nathalie van Kordelaar en Bart Smoors

Bibliografie

- Ganesh, T., Margolis, E., & Sandlin, J. (2014). "Are you pondering what I ' m pondering ?" *Self-identity and Gifted Adolescents by Courtney Brook Hart A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy Approved April 2014 by the Graduate Supervisory.* (April).
- Gross, M. U. M. (1998). The "me" behind the mask: Intellectually gifted students and the search for identity. *Roeper Review*, 20(3), 167–174. <https://doi.org/10.1080/02783199809553885>
- Košir, K., Horvat, M., Aram, U., & Jurinec, N. (2016). Is being gifted always an advantage? Peer relations and self-concept of gifted students. *High Ability Studies*, 27(2), 129–148. <https://doi.org/10.1080/13598139.2015.1108186>
- Litster, K., & Roberts, J. (2011a). The self-concepts and perceived competencies of gifted and non-gifted students: A meta-analysis. *Journal of Research in Special Educational Needs*. <https://doi.org/10.1111/j.1471-3802.2010.01166.x>
- Litster, K., & Roberts, J. (2011b). The self-concepts and perceived competencies of gifted and non-gifted students: A meta-analysis. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 11(2), 130–140. <https://doi.org/10.1111/j.1471-3802.2010.01166.x>
- Luus, S., & Watters, J. J. (2012). Gifted early adolescents' negotiating identity: A case study of self-presentation theory. *Australasian Journal of Gifted Education*, 21(2), 19–32.
- Mahoney, A. S. (1998). In search of the gifted identity: From abstract concept to workable counseling constructs. *Roeper Review*, 20(3), 222–226. <https://doi.org/10.1080/02783199809553895>
- Neihart, M. (2002). The Social and Emotional Development of Gifted Children: What Do We Know? *In The social and emotional development of gifted children What do we know.* <https://doi.org/10.1037/0022-3514.91.5.929>
- Peterson, J. S. (2012). The Asset-Burden Paradox of Giftedness: A 15-Year Phenomenological, Longitudinal Case Study. *Roeper Review*, 34(4), 244–260. <https://doi.org/10.1080/02783193.2012.715336>
- Plucker, J. A., & Stocking, V. B. (2001). Looking outside and inside: Self-concept development of gifted adolescents. *Exceptional Children*, 67(4), 535–548. <https://doi.org/10.1177/001440290106700407>
- Rinn, A. N., Mendaglio, S., Rudasill, K. M., & McQueen, K. S. (2010). Examining the relationship between the overexcitabilities and self-concepts of gifted adolescents via multivariate cluster analysis. *Gifted Child Quarterly*, 54(1), 3–17. <https://doi.org/10.1177/0016986209352682>
- Rinn, A. N., Reynolds, M. J., & McQueen, K. S. (2011). Perceived social support and the self-concepts of gifted adolescents. *Journal for the Education of the Gifted*, 34(3), 367–396. <https://doi.org/10.1177/016235321103400302>
- Swiatek, M. A. (2001). Social coping among gifted high school students and its relationship to self-concept. *Journal of Youth and Adolescence*, 30(1), 19–39. <https://doi.org/10.1023/A:1005268704144>
- Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., & Robins, R. W. (2003). Stability of Self-Esteem Across the Life Span. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(1), 205–220. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.1.205>
- Van Dijk, M. P. A., Branje, S., Keijsers, L., Hawk, S. T., Hale, W. W., & Meeus, W. (2014). Self-Concept Clarity Across Adolescence: Longitudinal Associations With Open Communication With Parents and Internalizing Symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, 43(11), 1861–1876. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-0055-x>
- Zeidner, M., & Shani-Zinovich, I. (2015). A comparison of multiple facets of self-concept in gifted vs. non-identified Israeli students. *High Ability Studies*. <https://doi.org/10.1080/13598139.2015.1095076>